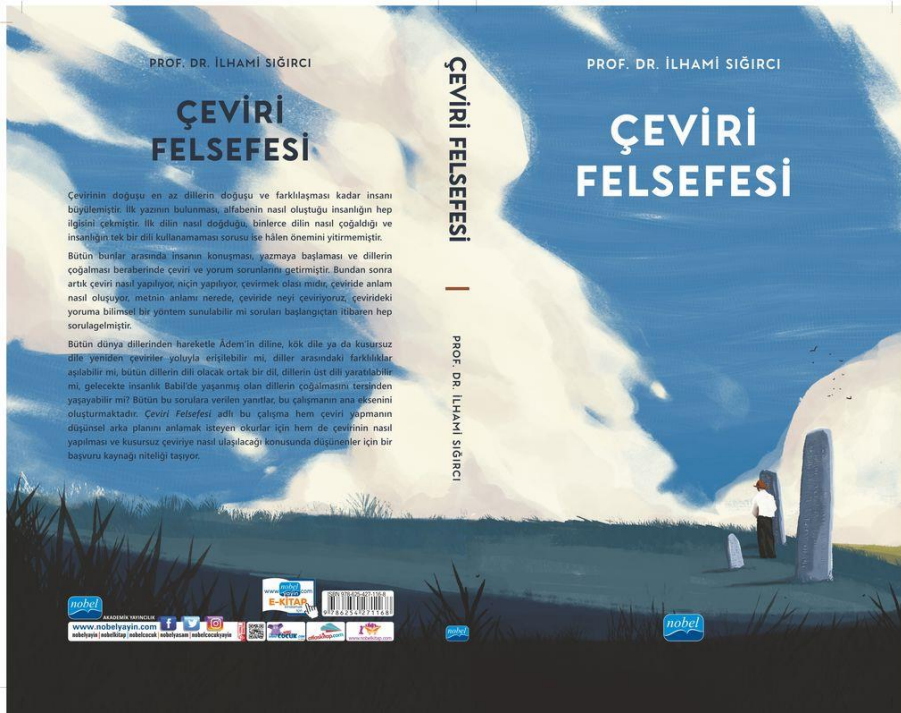

KİTAP İNCELEMESİ: ÇEVİRİ FELSEFESİ

Serhat ARSLAN

Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, serhatarslan@bingol.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7914-0721

Arslan, Serhat. "Kitap İncelemesi: Çeviri Felsefesi". idil, 107 (2023 Temmuz): s. 1053-1057. doi: 10.7816/idil-12-107-15

Sığirci, İ. (2022). *Çeviri Felsefesi*. 1. Basım. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. XVII + 178 SAYFA
ISBN: 978-625-427-116-8

Prof. Dr. İlhami Sığırcı'nın 2022 yılında kaleme aldığı Çeviri Felsefesi başlığını taşıyan eser, "Çeviri Üzerine Düşünmek" (19 Sayfa), "Çeviri Felsefesine Doğru" (8 Sayfa), "Babil'den Sonra Çeviri Sorunu" (17 Sayfa), "Öteki Diller ve Kök Dil" (23 Sayfa), "Çeviri ve Yorumbilim" (36 Sayfa) ve "Çeviride Yaratım: Yeniden Yazma, Yeniden Yaratım" (19 Sayfa) başlıklarıyla toplam altı bölümden oluşmaktadır. Ayrıca eserde altıncı bölüme eklenmiş bir "Sonuç" (3 Sayfa) ile esere giriş niteliğine sahip ve aynı zamanda genel bir özet şeklinde hazırlanmış bir "Önsöz" (17 Sayfa) bulunmaktadır. Çalışmanın sonunda on altı sayfalık "Kaynakça" ile dört sayfadan oluşan yüz kırk beş maddeli bir "Dizin" kısmı mevcuttur. Bu incelemede öncelikle Çeviri Felsefesi başlıklı kitabın incelemesi/tanıtımı yapılacak ve akabinde eserle ilgili genel bir değerlendirme sunulacaktır.

Kitabın henüz jenerik/künye kısmında, "Çeviride anlam ve yorumlama nasıl olmalı?", "Kusursuz çeviri olası mı?", "Gerçekten çeviriyor muyuz?", "Çeviride kusursuz dil arayışı", "Çeviriyi nasıl okumak ve anlamak gerekir?", "Çeviriyi eleştirmek", "Çeviriyle düşünmek", "Dillerin doğuşu", "Dillerin karışması", "İlk dil/Kök dil" ve "Yapay dil/Doğal dil" şeklinde okurlara eser hakkında aslında bir ön fikir veren ve ele aldığımız çalışmanın çerçevesini oluşturan soru ve ifadelere yer verilmiştir. Ayrıca "Önsöz" dâhil her bölümde birer epigraf bulunmakta ve okuyuculara ilgili bölüm hakkında zemin hazırlayıcı bir işlev sağlamaktadır.

"Çevirinin özünü bilmenin tek yolu, onun felsefesini öğrenmektir." şeklinde bir epigrafla başlayan "Önsöz" kısmı, incelemesini yaptığımız Çeviri Felsefesi başlıklı eserin adeta bir özeti niteliğindedir. Öncelikle bu kısmın, yazının ortaya çıkış serüveninde, okuru keyifli bir yolculuğa çıkardığını söyleyebiliriz. Diğer taraftan Sığırcı, ilgili eserin birçok yerinde çeviri eylemini kendine özgü bir bakış açısından hareketle tanımlayarak ele almaktadır. Örneğin, yazar, insanlık tarihinde mağara duvarlarına çizilmiş ilk resimleri, birer çeviri edimi olarak kabul etmektedir. Başka bir örnek olarak, ona göre çeviri eylemi, yabancıyı kendi evinde konuk etmek ve kendileştirmektir: "Çeviri eylemi, yalnızca dil aracılığıyla yapılan teknik bir iş değildir; aksine insanlık tarihini ve düşünsel dünyayı önemli ölçüde biçimlendirebilecek son derece değerli, derin ve karmaşık bir olgudur" (2022: v-viii). Bu kısımda ayrıca yazının işlevini ortaya koyan yazar, çeviri eyleminin imkânını ve dolayısıyla kaynağını irdelemektedir. Ona göre çeviri eyleminin var olabilmesinin tek ölçütü yazıdır. Zira yazı olmasaydı, çeviri eyleminin somut varlığı da söz konusu olamayacaktı (2022: vi).

Eserin çıkış noktası ve eserin asıl konusu, yine "Önsöz" kısmında vurgulanmaktadır. Sığırcı'ya göre, çeviri çalışmalarında daha çok uygulamaya yer verilmesi, çevirinin özerk bir bilim dalı haline gelmesi konusunda bir engel teşkil etmiş ve dolayısıyla çeviri eylemi üzerine felsefenin gelişmesine set koymuştur (2022: viii). Çeviri eyleminin kültürel yansımalarının ele alındığı "Önsöz" kısmında, genel hatlarıyla kronolojik nitelikte çeviri tarihine dair bir anlatım sunulmaktadır. Diğer taraftan yazar, kültür tarihinde çeviri eyleminin ortaya çıkardığı paradigma değişimini, kutsal metinlerin çeviri süreçleri örneklerinden hareketle okurlarına aktarmaktadır. Yazar, akabinde çeviri eyleminin 19. yüzyıldaki yükseliş sürecini "çeviri bir taraftan öğrenme ve kültürlenme amacına dayalı araçsallaşırken bir taraftan da felsefi ve bilimsel sorgulamanın konusu olmaya başlar" (2022: xiv) şeklindeki ifadeyle betimlemektedir. Nihayetinde 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çeviri eylemi, felsefe ve dilbilim alanındaki önemli gelişmelerin etkisiyle hem ürün hem de uygulama olarak incelenmektedir. Böylelikle dilbilim, felsefe, yorumbilim, kültür araştırmaları gibi alanlar, çeviriyi konu edinmeye başlamışlardır.

Yukarıda belirtilen içerikleri okurlarına aktardıktan sonra Sığırcı, çeviri eylemi üzerine gerçekleştirilen felsefi sorgulamaları Schleiermacher, Dilthey, Heidegger, Gadamer, Benjamin, Venuti, Wittgenstein, Steiner, Derrida ve Ricœur gibi önemli düşünürler üzerinden aktarmakta ve ilgili filozof ve çeviribilim araştırmacılarının çeviri eylemine yönelik felsefi söylemlerine de ayrıca atıf yapmaktadır. "Önsöz" kısmının sonunda, çeviri eyleminin bütün yönleriyle sorgulanması, çeviri eylemi üzerine felsefe yapma, kafa yorma ve bu doğrultuda düşünme konularına vurgu yaparak eserinin ortaya konma amacını belirtmektedir.

Toplam altı bölümden oluşan eserin "Çeviri Üzerine Düşünmek" başlıklı ilk bölümün üç adet alt başlığı bulunmaktadır. İlgili bölümün epigrafı ise, "Makine sadece çevirir, insan ise yorumlar" şeklindedir. Böyle bir epigraf, –yukarıda da belirtildiği gibi– asıl olarak okuyucuya, ilgili bölümün içeriği hakkında bir fikir vermektedir. Bölümün hemen başında çeviri felsefesinin tanımıyla karşılaşmaktayız. "Çeviri eylemi üzerine düşünmek" (2022: 1) şeklinde çeviri felsefesinin tanımını yapan Sığırcı, çeviri eyleminin niteliğine yönelik kendine özgü düşünceleri ortaya koymaktadır. Çeviri eylemini çok boyutlu olduğunu vurgulayan yazar, çeviri eylemini bir cerrahi operasyonla eşdeğer tutmaktadır (2022: 2). Diğer taraftan Sığırcı, dil ile çeviri eylemini bir tutar. Ona göre "dil bizzat kendisi çeviridir" (2022: 3). Bu bölümde ayrıca, farklı dillerdeki çeşitli özel ifadelerin kaynak kültürlerindeki kendine özgü kullanımları örneklendirilerek okurlara sunulmaktadır. Böylelikle çevirinin imkânı bir yandan tartışılırken, diğer yandan da okurların bu konu

hakkında düşüncelerine sevk eden/imbân veren bir zemin ortaya konulmaktadır. Bu konuya yönelik yazarın değerlendirmesi, çevirmek eyleminin daha çok makinelerce gerçekleştirilen mekanik bir eylem olduğu, aktarmak eyleminin ise mütercim-tercümanlar tarafından gerçekleştirildiği yönündedir. Böylelikle makine ile insanın gerçekleştirdiği eylemler birbirinden net bir biçimde bağımsız olarak ayrılmaktadır. Bu sebeple bugüne değin to translate şeklinde kullanılan çevirmek kavramı, yazara göre hatalı bir kullanım olarak karşımıza çıkmaktadır (2022: 16). Ayrıca çeviri tarihine değinilen ilgili bölümde, okura Antik Yunan'dan yirmi birinci yüzyıla değin çeviri eyleminin işlevi konusunda kitabi bilgiler aktarılmaktadır. Son olarak birinci bölümde çeviribilim disiplinin ortaya çıkış süreci ele alınmakta ve Türkiye'deki çeviri bölümleri olumsuz manada eleştirilmektedir. Sığırıcı, eserinin çıkış noktası olarak bir "yolcu" olarak kabul ettiği çevirmenin gerçekleştirdiği "yolculuğun" üzerine düşünülmesi gerektiğine işaret etmektedir. Böyle bir durumun çeviri felsefesinin doğmasına neden olduğunu savunmaktadır (2022: 7-8).

Eserin "Çeviri Felsefesine Doğru" başlıklı ikinci bölümünde, "Çeviri felsefesi, çeviriyi derinlemesine anlamının tek yoludur" epigrafi bulunmaktadır. Sığırıcı, bu bölümde çeviri eyleminin "dilsel misafirperverliğin" yolunu açan, insan söyleminin çoğul birliğinin yeniden inşası konusunda ayrıcalıklı bir alan olduğunu belirtmektedir (2022: 23). Yazara göre, bir yandan iletişim hususunda engel olan dil, diğer yandan yabancıların alınmasında bir araç işlevini taşımaktadır (2022: 24). "Çeviri Felsefesine Doğru" başlığı taşıyan bu bölümde yazar, felsefe alanında ele alınan "dil" kavramını, Platon'dan Humboldt'a, Wittgenstein'dan Heidegger'e çeşitli filozofların ele aldığı biçimiyle bir araya getirerek okurlara sunmakta ve dil konusu hakkındaki düşüncelerini değerlendirmektedir (2022: 25-29). Bu bölümün devam eden kısımlarında bir "çile" şeklinde ifade edilen felsefe çevirisi konusundaki güçlülere değinen yazar, bu hususta felsefe çevirilerinin yazınsal çeviri kapsamına dâhil edilemeyeceğini belirtmektedir (2022: 32).

"Babil'den sonra tüm insanlığın ortak dili çeviridir" epigrafi ile başlayan üçüncü bölümün başlığı "Babil'den Sonra Çeviri Sorunu" şeklindedir. Bu bölümde de, çeviri eylemine yönelik yazarın kendine özgü tanımlamaları tekrar karşımıza çıkarmaktadır. Örnek olarak, bir çocuğun annesi ile girdiği diyalogda bilmediği kelimeleri sorması neticesinde talep ettiği şey, ona bilinmeyen sözcüğün kendi diline çevrilmesinden başka bir şey değildir. Bunun gibi örneklendirmelerle Sığırıcı, dillerarası ve diliçi çeviri eylemlerini ele alarak sınırlarını ve niteliklerini ortaya koymaktadır (2022: 37-40). Bu bölümün ilk alt başlığında çeviribilim disiplinindeki kuram-uygulama ilişkisi irdelenmektedir. Çevrilemezlik savının ele alındığı bu bölümde yazar, çeşitli çeviribilim araştırmacılarının düşüncelerini kendi penceresinden somutlaştırarak okurlar için bir araya getirmektedir. Ona göre, yeniden çeviri eylemi çevrilemezlik savının bir kanıtıdır. Akabinde kendi düşünceleri bağlamında çevrilemezlik gerçeğinin aşılabilme imkânını sunmaktadır. Diğer taraftan Sığırıcı, bu bölümde çeviri arzusu konusuna yer vermekte ve çeviri vasıtasıyla erek dilin gelişimine önemli katkılar sunarak olumlu sonuçlar doğurduğunu savunmaktadır. Ona göre çeviri yapma arzusu, çevirmenlerin ana dillerini zorlaması yönüyle erek dile katkı sunmaktadır. Böylelikle ana dillerinin sınırlarını genişletmektedirler (2022: 50-52). Ayrıca yeniden çeviri eylemine tekrar değinen yazar, bir çeviriyi eleştirmenin tek yolunun yeniden çeviri eyleminin gerçekleştirilmesinden geçtiğinin de altını çizmektedir (2022: 51).

Her bölümün başında olduğu gibi, dördüncü bölümün başında da yine bir epigraf karşımıza çıkmaktadır: "Sorun öteki diller sorunu değil, kendimize ait olduğunu sandığımız dilin bize ait olmaması sorunudur." Yazar, bu bölümde yine kendine özgü biçimiyle, çeviri eyleminin tanımını ortaya koymaktadır. Çeviri eyleminde harcanacak çabayı en aza indirebilmek için mükemmel ya da kusursuz çeviri olgusundan vazgeçmek gerektiğini iddia eden Sığırıcı, çeviri eylemini bir "konukseverlik" olarak betimlemektedir (2022: 58-60). Dördüncü bölümün içeriğinde, ayrıca çevirmenin görevi ve kültürlerarası işlevi konukseverlik bağlamında irdelenmektedir. Bu bölümün devam eden kısımlarında Babil söyleninin, dolayısıyla dillerin kökeninin alt yapısı, kutsal metinlerden, çeşitli araştırmacılar ve filozoflardan hareketle bahsedilmektedir. Zira yazara göre, çeviri eyleminden Babil sonrası dönemde farklı dillerin oluşması neticesinde bahsedilebilir (2022: 65). Bu bilgileri paylaştıktan sonra yazar, ilgili bölümde yapay ve doğal dillerin oluşum süreci ile çerçevelerini irdelenmektedir. Sığırıcı'ya göre, yapay dilin üretilmesinin ardında dini motivasyonlar yatmaktadır. Yazarın metaforlarla zenginleştirdiği çeviri ve çevirmenin görevi, sözlü-yazılı dil arasındaki ayırım ve sınırlandırmalar ile Walter Benjamin'in -detaylı bir biçimde ele alınarak- Çevirmenin Görevi metni -çeviri arzusu, yeniden çevirmenin özgürlüğü, çevirilerin/çevirmenlerin anlatım biçimi bağlamında- bu bölümde ele alınan diğer konulardır. Bu bölümün ilerleyen kısımlarında Benjamin'in "Çeviri bir formdur" ifadesi irdelenerek bölümün sonlandığını görmekteyiz.

İncelemesi yapılan Çeviri Felsefesi kitabının "Çeviri ve Yorumbilim" başlıklı beşinci bölümünde, toplam olarak on adet alt başlık bulunmaktadır. Bu bölümün epigrafi ise "Çeviriler sayesinde insanlığın tüm geçmişini okuyabilen ve düşünebilen insan beş bin yıl yaşar" şeklindedir. Bu bölümde ilk olarak, dillerin

teklifi-çoğulluğu ve dünyadaki mevcut dillerin yapıları gibi dile dair gelişmeler somut örneklerle ortaya konulmaktadır. Beşinci bölümün ikinci alt başlığını oluşturan "Çeviriye Felsefi Bakış" başlıklı alt bölümde Sığırıcı, çeviri eylemine yönelik felsefi bakışı, Yunanlılar ile başlatmaktadır. Bu kısımda ilk yazılı çeviri olan Homeros'un Odesa (M.Ö. 240) metnine değinen yazar, çeviri eylemine yönelik ilkleri okurlarıyla paylaşmakta ve çeviri/çevirmen kelimelerinin Batı dillerindeki karşılığı ve kökeni ile ilgili bilgileri okuyucularına sunmaktadır. Ayrıca böyle bir tarihsel yolculuğun ardından çeviri eylemi ile yorumbilim arasındaki ilişkiyi Gadamer, Ricœur, Schleiermacher ve Heidegger gibi çeşitli filozofların düşünceleri içinde sıralamaktadır. Diğer taraftan eserde, yorumbilim alanında irdelenen kaynaklar neticesinde, okura çeviribilim ile yorumbilim arasındaki ilişki genel hatlarıyla sunulmaktadır. Çeviri eyleminin imkânının tartışıldığı bu bölümde yazar, çevirmenin sorumlulukları ve sınırlarını ayrıca irdelemektedir (2022: 98-103). Ona göre, kusursuz çeviriye yönelik sürekli bir hayalin söz konusu olması, çeviri eylemi için bir kazanç sağlamaktadır (2022: 106). Sığırıcı, bu konuların akabinde çevirmenin niteliğini kendine has bir biçimde ele almakta ve çevirmeni kendi deyişiyle bir "avcı yorumcu" olarak kabul etmektedir: "Her çevirmen, gerçekten bir yorumcudur. Hatta çevirmen, çeviri eyleminde hiçbir şeyi kaçırmamaya çalıştığından dolayı avcı yorumcu da diyebiliriz" (2022: 119).

Kitabın son bölümü olan altıncı bölüm, "Çeviride Yaratım: Yeniden Yazma, Yeniden Yaratım" başlığıyla kaleme alınmakta ve "Çeviride yaratıcılık, eserin ilk yaratımından daha büyük emek ister" şeklinde bir epigrafla karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde çeviri eylemi ile dilbilim arasındaki ilişkiyi ele alarak çeviri eylemine dilbilim nazarında yaklaşmanın çeviri eylemindeki yaratıcılığın göz ardı edilmesine yol açtığını vurgulanmaktadır. Zira böyle bir bakış açısı, çeviri eyleminin sadece sözcüksel kavramsallaştırılmasına sebebiyet vermektedir. Yazara göre anlam, sabit bir şey değildir ve metnin anlamının ön plana çıkmasıyla beraber yaratıcılık gündeme gelmektedir (2022: 133). Ayrıca Sığırıcı, ilgili bölümde yaratıcılık konusunu çeviri kuramları çerçevesinde ele almaktadır. Yazar, Skopos Kuramına değin çeviri eyleminde çevirmenin yaratıcılığına yer verilmediğini; Skopos Kuramı ile beraber yaratıcılığın gündeme geldiğini belirtmektedir (2022: 136). İlgili kuramda kaynak metin, artık birincil olma özelliğini kaybeder ve böylelikle erek metnin işlevi ön plana çıkar. Eserin devam eden kısmında yorumlayıcı anlam kuramı genel hatlarıyla ele alınarak, kuramın niteliği ortaya konulmaktadır. Akabinde çeviride yaratım eyleminin zemini betimleyen Sığırıcı, çeviride yaratıma yönelik bir ölçüt listesinin oluşturulmasını mümkün görmemektedir. Zira çeviri eylemi çok yönlü bir eylem türüdür. Ona göre çeviri eylemi eşsiz bir eylemdir ve eserde bu eşsiz eylem matematik örneğinden hareketle özel bir eylem olarak konumlandırılmaktadır (2022: 144-146). Sığırıcı, ele aldığı çeviri eyleminin bu özelliğinin ardından, erek metne de özel bir konum atfeder: Erek metin, kaynak metin yazarı ile çevirmenin ortak bir eseridir. Çünkü çevirmen bir yazar niteliğine sahip olsa da asla gerçek metnin yazarı değildir, başka bir deyişle çevirmen avantajlı bir konumda bulunan bir aktördür; kaynak metnin yazarının elinde bir şey yoktur, sıfırdan bir özgün eser inşa eder (2022: 146-148). "Makine sadece çevirir, insan ise aktarır" ifadesinden hareketle yazar, çeviri eylemi çerçevesinde yeni bir yapıda metnin yorumlanmasının yeniden üretmek şeklinde nitelenebileceğini savunmaktadır (2022: 148).

Sonuç kısmında Sığırıcı, çeviri eylemine özel bir işlev atfederek, çevirinin erek metinde gizli olanın ortaya çıkarabilme imkânına sahip olduğunu vurgulamaktadır (2022: 153). Diğer taraftan bu kısımda çevirmen "yazarın yazarı" şeklinde belirtilerek çevirmenin bir eseri erek dilde yeniden yaratan, yeniden yazan ve yorumlayan olduğu hatırlatılmaktadır. Ancak yazara göre, aktarım asla tamamlanmayacak ve sınırlandırılmayan açık uçlu bir süreçtir ve çevirmen yazar yapıtın anlam dünyasına hapsolmuş iki dünya arasında kalmış bir düşün ve sanat emekçisidir (2022: 155). Eserin nihayetinde Sığırıcı, çeviri eyleminin ve çevirmenin önemini vurgulayarak eserini noktalamaktadır.

Genel olarak bakıldığında incelenen bu kitap, çeviribilim alanında çeviri felsefesi konusunda kaleme alınmış özgün bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Disiplinlerarası bir çerçevede ele alınan çeviri eyleminin felsefi yaklaşımı, çeviribilim alanında görece yeni bir konudur. Bütünsel manada somut bir biçimde ele alınan çeviri felsefesi konusu, bu yönüyle bir ilki oluşturmaktadır ve bu yönüyle çeviribilim literatüründe önemli bir kazanımı teşkil etmekte ve asli bir kaynak vazifesi görmektedir. Bu açıdan Çeviri Felsefesi eserinin önemi daha da artmaktadır.

Birçok bölüm ve alt bölümün sonunda, çeviri eyleminin doğasına yönelik sorular sorarak okuru, çeviri olgusuna yönelik düşünmeye sevk eden Sığırıcı, Çeviri Felsefesi eserinin birçok yerinde çeviri eyleminin/çevirmenin –kendine özgü– tanımlamaları çerçevesinde çevirmenlik mesleğinin ve çeviri eyleminin sınırları ve yapısı konularını irdelemektedir. Ayrıca bu eserin okurları, eserde irdelenen konular hakkında önceden bilgi sahibi olmamaları durumunda da salt bu eser üzerinden ilgili konu hakkında bilgi edinme imkânı edinecek durumdadır. Her ne kadar ele aldığımız eserin başlığında "felsefe" sözcüğü bulursa da okuyucuyu yormayan ve anlaşılması yönünde zorlayıcı bir niteliğe sahip olmayan bir üslupla kaleme

alınmış bir çalışma karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle incelenen bu eser, çeviri eylemine yönelen ve/veya bu eyleme merak saran okuyucuların da başvurabilecekleri bir kaynak niteliğindedir.

KAYNAK: Sığırcı, İ. (2022). *Çeviri Felsefesi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.